

Тетяна ЦЕПКАЛО

МІФОПОЕТИКА ЛУНАРНОГО ОБРАЗУ В ПОЕЗІЇ ЕММИ АНДІЄВСЬКОЇ

Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Філологія.

Випуск 2 (36) 2016

УДК 821.161.2.0

Цепкало Т. Міфопоетика лунарного образу в поезії Емми Андієвської; 11 стор.; бібліографічних джерел – 7; мова – українська.

Анотація. Стаття присвячена дослідженню міфопоетичних особливостей у відображенні лунарного образу в поетичних текстах письменниці українського зарубіжжя Емми Андієвської, оскільки міфоаналіз дає можливість розкодувати авторські інтенції та відтворити художню картину світу митця. У неординарних художніх творах поетеса реалізує власну модель навколишньої дійсності, що піддається інтерпретації тільки на підтекстовому рівні.

У трактуванні міфологеми місяця Емма Андієвська відображує онтологічні концепції світоустрою, кордоцентричні засади української ментальності, конструює алогічну систему світопорядку, що не підлягає раціональному осмисленню, але оприявнює підсвідомі імпульси авторки. Нічне світило в текстах поетеси набуває різноманітних модифікацій, що у взаємодії з іншими образами-символами утворюють нову міфологічну парадигму.

Ключові слова: міфопоетика, міфологема, символ, образ місяця, міфотворчість, міфомислення, світобачення.

Художній твір консолідує в собі життєвий досвід письменника, його мрії, фантазії, емоції, а також образи, символи та уявлення, що підіймаються з глибин підсвідомості та притаманні кожному індивіду. Взаємодіючи із навколишньою дійсністю на рівні почуттів та асоціацій, митець здійснює саморефлексію і виявляє своє світовідчуття інстинктивно, інтуїтивно та опосередковано через міфологічні моделі, що розшифровують своєрідний конгломерат численних підтекстів і відтворюють світогляд геноми та архаїчні форми прадавнього світобачення.

Художній доробок Емми Андієвської, однієї з представниць Нью-Йоркської групи еміграційних поетів, широко досліджується в сучасному літературознавстві. С. Водозька, І. Жодані, О. Смерек робили спроби комплексного вивчення її прозової творчості. О. Шаф детально розглядала особливості сонетів поетеси. Міфоаналізові поетичних текстів письменниці присвячено небагато розвідок, що стосуються лише окремих аспектів авторського художнього міфомислення. Так, Р. Галицька окреслювала релігійно-духовний дискурс поезії Емми Андієвської, Д. Дроздовський вивчав її сонети як вияв катахретичної свідомості, О. Маланій описувала поетичні «натюрморти» як синтезований продукт взаємодії двох видів мистецтва, О. Соловей аналізував еротичні мотиви у поетичних містифікаціях письменниці, Л. Тарнашинська порушувала проблему гіпертексту як індивідуалізованого світовияву поетеси, О. Тищенко визначала домінуючі риси її сюрреалістичної поезії тощо. Як бачимо, досліджень окремих міфологем у творчості української поетеси наразі бракує, що зумовлює актуальність нашої розвідки, адже розгляд міфологічного мислення дає можливість глибше зрозуміти світоглядну позицію авторки і декодувати окремі символічні образи.

Метою нашого дослідження є міфоаналіз особливостей інтерпретації лунарного образу в поетичній творчості Емми Андієвської.

Завдання перед собою ставимо такі: виявити міфологему місяця в поетичних текстах авторки, за допомогою міфопоетичного аналізу лунарного образу сформувати уявлення про індивідуальну художню картину світу, розкрити зв'язок авторського міфомислення із архаїчними віруваннями українського народу.

Для художньо-філософської концепції поезії української письменниці притаманне осмислення людського буття і буття взагалі, що має своєрідну структуру. Так, у сонеті «Додаткові ланки» зі збірки «Вілли над морем» Емма Андієвська вибудовує своєрідну картину світу, оприявнюючи онтологічні засади світоустрою:

*Не дирижабль, а сну листок дебелий,
Який – припливи і відпливи, – місяць,*

*Що на світанку всю скелясту масу –
На ледь хвилястий – з ніжок – організм,
Куди буття світи переганя [1, с. 61].*

Оскільки поетичні тексти авторки раціональному осмисленню не підлягають, викликаючи в уяві читача найрізноманітніші і нелогічні асоціації, то ми можемо по-різному уявити космічну ієрархію, подану авторкою в сюрреалістичному ключі. Як справедливо зауважує Л. Тарнашинська, метафорична система поетеси «(...) залишає простір межі нашим бажанням збагнути і нашою здатністю збагнути – і цей незаповнений простір не заповнений у кожного своєю мірою. Він звужується відповідно до нашого наближення до художнього світу Емми Андієвської, «доростання» до окресленого нею обрію, що насправді тієї окресленості й не має, але, звужуючись, навряд чи може зникнути зовсім» [5].

Весь оточуючий світ у наведеному прикладі співвідноситься із живим організмом, персоніфі-

кується. Відповідно читач може відчутти взаємоперетікання живого й неживого, земного і космічного, часткового в ціле і навпаки. Таким чином, створюються алюзивне бачення Всесвіту ззовні, що реалізує закони буття, циклічності, вічності. Так, припливи і відпливи, якими керує нічне світило, настання ранку після ночі також є частиною такого відображення дійсності. Асоціативний ланцюжок *сон – місяць – світанок*, що сприймається як логічна вербалізація онтологічних засад, є частиною сюрреалістичних візій, що виникають під час читання вірша й доповнюються іншими асоціативними компонентами, пояснення яких є недоцільним, оскільки кожному реципієнтові притаманні індивідуально-особистісне сприйняття і розуміння тексту та образів. А тому можемо говорити про герметичність поезії Емми Андіївської, що реалізується через поєднання різномірних виражально-стильових засобів.

Продовжуючи тему буття, у сонеті «Між дахів» зі збірки «Хід конем» авторка по-іншому осмислює цю філософську категорію, описуючи навколишній світ у вигляді земних речей та тварин:

*Усе буття – єдиний фотоспалах.
Самотня постать, завузький провулок.
На віслоку – в повітрі – смерть, що – волок.
Й – ледь мерехтіння – від нових розпилень.*

*Дахи, як механічні сходи. Штулі. –
Без руху – рух, – антени, сквери, вілли.
Сум однорукий (спалах) – за штурвалом.
Шлях – серце, що – до місяця – тополі.*

*У почуттях – крізь біль – кілька проталин,
Де, – занечулене, – це хлипа тіло,
І – ані кроку – форми пелехаті. –*

*Аж до води оновлюються сходи,
Хоч нитку, – дійсність, – лабіринт-фрегат,
Який – у трюмі – власні береги [2, с. 120].*

Переплетення різномірних явищ в уяві реципієнта створює хаотичну картину, що становить собою своєрідний світопорядок, утілений на рівні біблійних алюзій. Вже з першого катрену виникають асоціації із постаттю Ісуса Христа, Його смертю та воскресінням, що алегорично впливають із рецепції окремих образів: самотня постать, завузький провулок, віслок, смерть, нові розпилення тощо. У другому катрені оприявнюється вертикальний просторовий локус, що підтверджується візіями дахів, антен, скверів та віл одночасно, а також шляхом до місяця, відображаючи космічну суть буття. Образ тополі, на нашу думку, реалізує міфологему світового дерева, верхня частина якого відповідно до праслов'янського світобачення символізує небесне царство, а в часовому вимірі співвідноситься із майбутнім та нащадками [7, с. 27], що знову ж повертає нас до асоціації із християнською концепцією Воскресіння Господнього

заради спасіння людського. Алюзією на продовження життя у майбутньому є зображення сучасного міського краєвиду із антенами та віллами. Таким чином, хронотоп твору характеризується накладанням різних часових та просторових площин. А тому інтенції, що виражають обидва терцети сонету «Між дахів», так само співвідносяться із біблійними оповідями про смерть та воскресіння Ісуса Христа, що сугестивно забезпечуються лексичними одиницями *біль, занечулене тіло, ані кроку, сходи, вода, оновлення* тощо. Відтак, можна вважати, що фотоспалахом поетеса називає саме буття на землі кожної окремої людини, котре відносно вічності триває лише одну мить. Але протягом цього спалаху індивідуум переживає своє неповторне життя зі своїми психологічними особливостями (*власні береги*), особистим внутрішнім світом (*трюм*) тощо.

Еліпсис, що простежується в переважній більшості поезій збірок Емми Андіївської «Вілли над морем», «Хвилі» та «Хід конем», дає можливість передати максимум інформації, використовуючи мінімум слів, а також створює умови для герметичності твору, для редукції смислових зв'язків та деконструкції семантики слова, що призводить до референційного пояснення дійсності і свідчить про парадоксальність світоглядних позицій письменниці. А Біла назвала еліпсис Емми Андіївської грою в «уникання смислу», що завдяки свідомому пропуску предикатів є шляхом до фрагментарності емоційного потоку і подолання слова «мовчанням» еліптичних пауз [3, с. 154]. Таким чином, розкодування авторських інтенцій ускладнюється також синтаксисом.

Перше враження від прочитання поетичного тексту письменниці, як правило, буває хибним. Щоб наблизитися до художнього світу Емми Андіївської, потрібно зважати на інтертекстуальність, алюзії, підтекст тощо. Так, щоб з'ясувати роль міфологеми місяця у сонеті «Полив'яний черепок» зі збірки «Хід конем», потрібно розшифрувати авторські інтенції.

*Оскомою – вздовж пам'яті – туман.
Стан – вартові, бо зомбі – кожний третій.
Масив трави – мелодію – кастрати –
В глобальнім переміщенні племен.*

*Світило, – існування вітамін, –
На жилавість світів – протиотруту.
Трельаж нутра – в ворітниці – зустріти,
Що – метастази схлипів – лиши тому,*

*Що – зі стрепен буття – в блакиті павзах –
На дотик світла – вся свідомість, – повзик,*

Із хвиль – силкується – нову спільноту,

*Що і розвіянь витримала б натиск,
Де – між тополь, які – осяянь шлях, –
З-під покришок – півмісяці зійшли» [2, с. 12].*

Кожен образ набуває нових значень та асоціацій, що майже ніколи не повторюються, оскільки потік свідомості, яким характеризується поезія Емми Андієвської, завжди відбувається в новому руслі. Так, у цьому творі, на нашу думку, прочитується алюзія на історичну пам'ять народу та його генетичні корені, про що свідчить назва сонету – «Полив'яний черепок». Кожне слово в поезії несе особливе семантичне навантаження. Так, імовірно, лексема *оскоюю* – означає наболіле питання, яке давно турбує ліричного героя; *вздовж пам'яті* – це центральна проблема твору, пов'язана із пам'яттю про предковічні цінності своїх пращурів; *туман* – вказує на забуття, на відсторонення сучасного індивіда від минулого рідного краю; *стан – вартіві* – це значить, що потрібно охороняти, зберігати те, що забувається, адже сучасна людина все більше відгороджує себе від давньої культури, традицій: *бо зомбі – кожний третій. Масив трави* можна трактувати як слідування маси людей за сучасними тенденціями та новітніми технологіями, оскільки трава – це уособлення нових ідей та нових починань [4, с. 240]. *Кастратами* ж називають нікчемних, жалюгідних осіб, а тому використання такого найменування у віршованих рядках є вказівкою на духовну деградацію індивідуума без культури.

Однак Емма Андієвська також показує вихід із такого стану. Архетипний образ світла утворює сугестивно-асоціативне уявлення про можливість вирішення вказаної проблеми, про існування надії на відродження історичної пам'яті, на створення *нової спільноти*, якщо *вся свідомість* подібно птахові (*повзикові*) сягне в *блакить* та відчує *дотик світла*. Людство ще намагається, *силкується* перемогти *метастази схлинів, витримати натиск*. Перемогою світла над темрявою можна назвати схід півмісяців з-під покришок цивілізації, а тополі можна трактувати символом осяння у людській свідомості. Багато нічних світил, що мають конотацію зростаючих, а не спадних, також наділені символічним значенням і, ймовірно, співвідносяться із самосвідомістю кожного члена суспільства. Таким чином, українська письменниця використовує позасмислові зіставлення і зв'язки у відтворенні навколишнього світу, що характеризується синтезом макро- і мікркосмосів.

Онтологічні виміри світу в поезії Емми Андієвської характеризуються дисформацією та парадоксальністю, адже в кожному образі закодоване особливе інформаційне навантаження, що може відрізнитися від традиційного його сприйняття та формувати якісно нові асоціації. Так, у сонеті «Перехресні лінії» зі збірки «Вілли над морем» відбувається зміщення, перехрещення та взаємоперетікання просторових площин, які О. Тищенко називає великою космічною грою [6]:

*Ще просвіток, та важчає ладунка.
Не м'ясо місяця – в пустелі – динго, –
Упир у закутку гортає атлас.
Ще спалах, й вутлий світ поглине нетля,
Що досі – тінь – на щораз довший шлях.
Мить – цятка, куди все буття ввійшло»*

[1, с. 80].

Відсутність дієслів, що могли б пояснити хід думки митця, та компенсація їх за допомогою тире створюють умови для варіативності інтерпретацій образів та мотивів. Л. Тарнашинська зауважує, що в поезії Емми Андієвської «світ постає гіперсвітом, а не тим лінійноарноуявним вузьким світцем, який кожен з нас бачить чи уявляє в міру своєї освіченості, вдумливості та гри фантазії» [5]. Лапідарний стиль, до якого вдається поетеса, забезпечує динаміку вірша та дає можливість у рамках сонетної форми розкрити важливі та широкі питання духовності, буття, космосу, Всесвіту тощо. Сюрреалістичні візії, що виникають під час читання твору, асоціюються із картинами таких художників, як Андре Бретон, Сальвадор Далі, Леонора Керрінгтон та ін. Саме так сприймаються «парадоксальні» метафори, які, за висловом А. Білої, «цілком оригінально трансформують оберіутівський мовленнєвий жест» [3, с. 151-152].

На нашу думку, у сонеті «Перехресні лінії» відображено своєрідну систему Всесвіту та її дискретні частини (земля, небесне світило, світ). Міфологему землі оприявлено через топос пустелі, відлюдність якої підкреслює відсутність навіть *м'яса місяця*, тобто його тіла, та образ динго, що співвідноситься із дикістю. Апокаліптичні візії в космічному просторі реалізують поглинення світу нетлею (нічним метеликом), але існування тіні після спалошу засвідчує продовження буття у щораз довшому шляхові. Таким чином, у цій поезії відбувається зміщення координат хронотопу, коли мале й велике міняються місцями, а мить змінює вічність в онтологічному вимірі. Відтак, Емма Андієвська реалізує своє особисте бачення Всесвіту, наділяючи кожен образ у творі неординарними інтенціями.

Важливі принципи світобудови описані поетесою також у поемі «Деякі незначні аспекти світотворення» зі збірки «Хід конем», що складається із 9 лаконічних розділів. У VI розділі цього поетичного твору під назвою «Вмикання вахлярів тиску» лаконічно, але змістовно описується роль нічного світила в людському житті:

*Місяць – мати і батько
Усіх забудьків,
Вчить бігати
На внутрішніх іподромах* [2, с. 159].

Л. Тарнашинська, аналізуючи цю поему, констатує наявність у ній важливої субстанції – свідомості, яку Емма Андієвська «обдаровує цілком несподіваними характеристиками-

порівняннями, що їх не знайдеш у жодного поета, і яка виступає повноцінним персонажем її художнього світу. Ця дивовижна робота свідомості, зафіксована авторкою у русі, пліні, в несподіваних ракурсах і образованиях, і є справжнім «золотим руном» її творчого самовираження» [5]. Назва чотирьохрядкового розділу поеми в буквальному значенні виражає конотацію *вмикати віяла тиску* і, ймовірно, реалізується в значенні навіювати, впливати, а також підкреслює динаміку твору. На нашу думку, тут виражаються концептуальні складові буття, розуміння світу за принципами діалектики, апелювання до генетичної пам'яті та внутрішніх імпульсів тощо. Архетипний образ місяця можна інтерпретувати як центр мікро- і макрокосмосу, як конструктивний компонент світоустрою, як символ консолідації минулого і майбутнього, як вираження ірраціонального виміру існування.

Отже, на основі міфоаналізу лунарного образу в поетичних текстах Емми Андіївської ми довели, що її творчість відзначається сюрре-

алістичними рисами, неординарним трактуванням навколишньої дійсності, зануренням у підсвідомість, алогічністю, ірраціональністю, надметафоричністю, калейдоскопічністю синестезійних вражень, несподіваними порівняннями, вільною асоціативністю тощо. Міфологема місяця в сонетах української поетеси постає частиною Всесвіту і буття, набуваючи різноманітних трансформацій в уяві читача. Водночас у творах письменниці віднаходимо елементи колективного несвідомого, що полягають у використанні окремих образів відповідно до прадавнього світобачення, що піддаються розкодуванню лише на підтекстовому рівні. Герметична поезія Емми Андіївської створює ґло для безлічі домислів у тлумаченні образів та мотивів.

Міфоаналіз лунарного образу в поетичних текстах Емми Андіївської розкриває важливі аспекти художньої манери та світоглядні позиції авторки. Тому вважаємо актуальним та перспективним подальше дослідження окремих міфологем та міфомислення творчого доробку письменниці.

Література

1. Андіївська Е. Вілли над морем: Сонети [Текст] / Емма Андіївська. – Львів: НВФ «Українські технології», 2000. – 120 с.
2. Андіївська Е. Хід конем: Поезії [Текст] / Емма Андіївська. – К.: Вид. дім «Всесвіт», 2004. – 168 с.
3. Біла А. Сюрреалізм: Наукове видання / Анна Біла. – К.: Темпора, 2010. – 208 с.
4. О'Коннелл М., Эйри Р. Знаки и символы: иллюстрированная энциклопедия / Марк О'Коннелл, Раджи Эйри: [пер. И. Крупичевой]. – М.: Эксмо, 2009. – 256 с.
5. Тарнашинська Л. Гіпертекст Емми Андіївської як індивідуалізований світовияв [Електронний ресурс] / Людмила Тарнашинська. – Режим доступу: <http://www.vsesvit-journal.com/old/content/view/163/41/>.
6. Тищенко О. Домінантні риси сюрреалістичної поетики Е. Андіївської [Електронний ресурс] / О.О. Тищенко. – Режим доступу: http://www.vestnik-philology.mgu.od.ua/archive/v17/part_1/15.pdf.
7. Слов'янський світ. Ілюстрований словник-довідник міфологічних уявлень, вірувань, обрядів, легенд та їх відлунь у фольклорі і пізніших звичаях українців, братів-слов'ян та інших народів / Упорядник Кононенко О.А. – К.: Асоціація ділового співробітництва «Український міжнародний культурний центр», 2008. – 784 с.

Татьяна Ценкало

МИФОПОЭТИКА ЛУНАРНОГО ОБРАЗОВ ПОЭЗИИ ЭММЫ АНДИЕВСКОЙ

Аннотация. Статья посвящена исследованию мифопоэтических особенностей в отражении лунарного образа в поэтических текстах писательницы украинского зарубежья Эммы Андиевской, поскольку мифоанализ дает возможность раскодировать авторские интенции и воссоздать художественную картину мира литератора. В неординарных художественных произведениях поэтесса реализует собственную модель окружающей действительности, которая подвергается интерпретации только на подтекстовом уровне.

В трактовке мифологеми луны Эмма Андиевская отображает онтологические концепции мироустройства, кордоцентрические основы украинской ментальности, конструирует алогическую систему миропорядка, которые не подлежат рациональному осмыслению, но отображают подсознательные импульсы автора. Ночное светило в текстах поэтессы приобретает различные модификации, которые во взаимодействии с другими образами-символами образуют новую мифологическую парадигму.

Ключевые слова: мифопоэтика, мифологема, символ, образ луны, мифотворчество, мифомышление, мировидение.

Tetiana Tsepkało

MYTHOPOETIC OF THE MOON'S IMAGE OF EMMA ANDIIEVSKA'S POETRY

Summary. Article is devoted to a research of mythopoetic features in reflection of moon's image in poetic texts of the writer of the Ukrainian abroad Emma Andiiievka as analysis of myth gives the chance to decode author's intensions and to recreate an art picture of the world of the writer. In extraordinary works of art the poetess realizes own model of surrounding reality, which is exposed to interpretation only on subtext level.

In the interpretation of a mythologem of the moon Emma Andiiievka displays ontologic concepts of a world order, kordotsetrical bases of the Ukrainian mentality, designs illogical system of a world order which isn't subject to rational judgment, but will publish subconscious impulses of the author. The night star in the texts of the poetess gets various modifications that in interaction with other types and symbols form a new mythological paradigm.

Key words: myth poetics, mythologem, symbol, the image of moon, myth creation, mythic mentality, worldview.

Стаття надійшла до редакції 25.10.2016 р.

© *Цепкало Тетяна Олександрівна* – викладач кафедри української літератури Херсонського державного університету.